

VI. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗІСТАВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Жанна Краснобаєва-Чорна
(м. Вінниця)

УДК 81'373.72+81'272

СОМАТИЧНИЙ КОД КУЛЬТУРИ ЦІННІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕМІКИ ОДНО- ТА РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВ)

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячений опрацюванню теоретичних і практичних проблем аксіофраземної прагматики. Визначено специфіку соматичного коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу в українській, російській, англійській і німецькій мовах. Простежено особливості зв'язку фраземно активних компонентів-соматизмів і кількості їхніх значень у ціннісній картині світу, представленій у студіюванні цінностями «гроші», «дружба», «життя», «закон», «здоров'я», «краса», «любов», «родина», «свобода», «успіх», «чесність».

Ключові слова: аксіофраземна прагматика, соматичний код культури, соматизм, фразема, цінність, ціннісна картина світу.

Теоретико-прикладні аспекти соматичної фраземіки визначувані активним опрацюванням у вітчизняних і закордонних лінгвістичних студіях минулого століття (див. праці В. Архангельського, Ш. Баллі, Р. Вайнтрауб, О. Куніна, Д. Ужченка, Ч. Фьолдс, І. Чернишової). Нині активізовано дослідження специфіки соматичних фразем у лінгвокультурологічному та лінгвокогнітивному векторах (І. Гоштанар [1], Д. Дашиєва [2], О. Омеляненко [4], Н. Скоробагатько [6], О. Толстова [7], Т. Тоненчук [12]) із виокремленням проблематики вторинних семіотичних систем (О. Селіванова [5], В. Шевелюк [8]). Питання особливостей репрезентації соматичного коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу, що належить до кола проблем аксіофраземної прагматики, досі не поставало в сучасному мовознавстві, що й зумовлює **актуальність** статті. Вихідними положеннями зазначеного аспекту аксіофраземної прагматики постають: 1) ціннісна картина світу (далі ЦКС) – це осмислення світу людиною, його фрагментів і статусу людської особистості в цьому світі через оцінку категоризацію в опозиції цінностей і нецінностей; 2) цінності в ЦКС мають релятивний характер, виявлюваний через зв'язок із нецінністю, тобто розкриття змісту цінності, її структурної організації залежить від опозитивної одиниці: поняття «добре» і «погано» імплікують наявність одне одного і формують навколо себе семантичний простір, репрезентований фраземами [3, с. 342]; 3) основним джерелом, що визначає категоризацію цінностей у фраземіці та виявляє глибинні етнокультурні нашарування, визнано асоціативи; 4) асоціативи позиціоновано як репрезентанти кодів культури: соматизми представляють соматичний (тілесний) код культури, зоосемізми та фітокомпоненти – біоморфний із розподілом на рослинний і зооморфний (за класифікаціями В. Красних і О. Селіванової), або субстанціональний із виокремленням зооморфного та фітоморфного (за класифікацією Л. Савченко), метеокомпоненти – природний (за класифікацією Л. Савченко), колоративи – колоративний, числові компоненти – квантитативний (за класифікаціями Г. Багаутдінової, Л. Савченко), назви продуктів харчування та страв – гастрономічний (за класифікацією М. Ковшової) тощо

[11, с. 83–84]; 5) ЦКС представлена в студіюванні 11 цінностями, які формують 6 рівнів ЦКС: соціальний («свобода», «родина», «любов», «успіх», «дружба»), вітальний («життя» та «здоров'я»), матеріальний («гроші»), етичний («чесність»), правовий («закон»), естетичний («краса»).

Мета статті полягає у визначенні специфіки соматичного коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу в одно- та різносистемних мовах.

Об'єктом дослідження постає соматика фраземного рівня ціннісної картини світу. **Предметом** виступають фраземи з компонентом-соматизмом, що презентують соматичний код культури в українській, російській, англійській і німецькій мовах. **Джерельну базу** студіювання становлять близько 1150 фразем, почерпнутих з авторитетних фраземографічних видань української (1), російської (2), англійської (4) та німецької (3) мов.

Соматика, на думку Д. Дашиєвої, пов'язана зі сприйняттям світу, його пізнанням і зміною та викликає асоціації із життєвими процесами, почуттями, відчуттями, фізичною і розумовою діяльністю, наділена найбільшим діапазоном імплікаційних (асоціативних) зв'язків, отже, і найбільшою фраземотворчою активністю [2, с. 71]. Справедливим видається твердження А. Емірової про те, що «людське тіло є найбільш доступним і вивченим об'єктом спостереження людини», у зв'язку з чим «орієнтацію в просторі, свою оцінку довкілля людині зручніше співвідносити перш за все з частинами свого тіла» [9, с. 54]. Вивчення мовного матеріалу статті засвідчує, що фраземний рівень ЦКС української, російської, англійської та німецької мов визначуваний зв'язком із соматичним кодом культури, тобто носії цих мов бачать цінності здебільшого через частини свого тіла. Аналізована вторинна семіотична система представлена традиційними групами: 1) голова й обличчя (*борода, брови, волосся, вухо, голова, губа, зуби, обличчя, лоб, мозок, ніс, око, очне яблуко, потилиця, рот, тім'я, уста, язик*); 2) тулуб і кістки (*боки, глотка, горло, гортань, горб, груди, живіт, карк, кістки, плече, ребра, спина, спинний мозок, тіло, холка, хребет, шия*); 3) кінцівки (*долоня, жменя, коліно, кулак, лікоть, ніготь, нога, палець, великий палець, мізинець, п'яти, рука, стопа*); 4) внутрішні органи (*кишки, кров, серце, шлунок*) тощо. У студіюванні зафіксовано близько 60 соматизмів і понад 100 лексико-семантичних варіантів.

Аналіз зв'язку фраземно активних соматизмів (*голова, рука, нога, кров, око, душа, серце, вухо, шия, ніс, шкіра, горло, палець, спина* тощо) і кількості їхніх значень засвідчив, що такі лексеми можуть виявляти до восьми спільних значень в аналізованих мовах. Соматизм **голова** / рос. *голова* / англ. *head* / нім. *Kopf* має найбільшу кількість лексико-семантичних варіантів (далі ЛСВ) і продукує такі спільні в одно- та різносистемних мовах лексико-семантичні у ЦКС: 1) 'позбавити життя' (*неплатитися життям (головою)*); рос. *класть голову (жизнь, живот)*; англ. *have smb.'s blood on one's hands (head)*; нім. *den Kopf für j-n (etw.) lassen müssen*) цінності «життя»; 2) 'тривога' (*аж за голову взялися*); рос. *хвататься за голову*; англ. *bother one's head about (over) smb. (smth.), розм.*) цінності «свобода»; 3) 'любити' (*морочити голову*, жарт. (6)); рос. *потерять голову* (3); нім. *j-m den Kopf verdrehen*) цінності «любов»; 4) 'психічно нездоровий' (*в голові кебета догори дригом стала*; англ. *not right in the head*; нім. *ein Häkchen im Kopfe haben*); 5) 'розумний' (*розумна (твереза, мудра) голова*); рос. *с головой* (1); англ. *a clear head*; нім. *nicht auf den Kopf gefallen sein*); 6) 'нерозумний' (*дурна голова*, лайл.; рос. *пустая голова (башка)*, прост.; англ. *soft (touched, weak) in the head*, розм.; нім. *ein Brett vor dem Kopf haben*, ірон.); 7) 'фізично нездоровий' (*голова розвалюється (лопається і т. ін.)*); рос. *голова кружится* (1); англ. *a cold in the head*);

8) 'стан алкогольного сп'яніння' (*бити / ударити в голову*; рос. *бросаться (кидаться) в голову*; англ. *go to smb. 's head* (1) цінності «здоров'я»).

До фраземно активних соматизмів, що мають п'ять і більше ЛСВ у ЦКС, належать:

1. Соматизм **рука** / рос. *рука* / англ. *hand* / нім. *Hand*: 1) 'позбавити життя' (*підняти (підіймати, підводити, зводити і т. ін.) / підняти (підійняти, підвести, звести і т. ін.) руку (руки)*); рос. *накладывает на себя руки*, прост.; англ. *lay violent hands on oneself* (2); нім. *Hand an sich legen*) цінність «життя»; 2) 'шлюб' (*віддавати / віддати (і) руку (і серце)* (2); рос. *отдавать руку*, заст.; англ. *win smb. 's hand*; нім. *ehe zur linken Hand*) цінність «родина»; 3) 'залежний' (*держати (тримати) в руках (в шорах, в поводах)* (1); рос. *братъ (забирает) в руки* (1); англ. *keep a firm (tight) hand (rein) (on) (smb.)* (1)); 4) 'робочий час' (*рвати / порвати жили (руки, силу)*); рос. *мозолить руки*, прост.; англ. *bear (give, lend) a hand*) і 5) 'вільний час' (*склавши (згорнувши, спустивши і т. ін.) руки* (1); *поджавши руки*, заст.; англ. *not do a hand's turn* (1)) цінність «свобода»; 6) 'порушувати закон' (*гріти (підше нагрівати) / нагріти (погріти) руки* (1); рос. *запускать руку (лапу)*); англ. *take the law into one's own hands*; нім. *eine hohle Hand haben*) цінність «закон»; 7) 'відсутність грошей' (*з голими (з порожніми, з пустими) руками* (3); рос. *ходит с протянутой рукой*; англ. *live from hand to mouth*) цінність «гроші».

2. Соматизм **нога** / рос. *нога* / англ. *leg (feet)* / нім. *Fuß*: 1) 'припинити життя' (*витагнути (витагнути, простягти, простягнути, протягнути) / витягати (витагувати, простягати) ноги*, фам.; рос. *протянутъ ноги*, прост. (1); англ. *(with one's) feet first (foremost)*) цінність «життя»; 2) 'вільний (від гніту, влади, волі, впливу)' (*міцно (твердо) триматися (держатися) на ногах*; рос. *стоять на своих (собственных) ногах*; англ. *stand on one's own feet (legs)*; нім. *auf eigenen Füßen stehen*) і 3) 'залежний' (*падати (кидатися) / упасти (кинутися) в ноги (під ноги, до ніг і т. ін.)* (3); рос. *повергать к стопам (к ногам)*, заст. (1); англ. *have smb. at one's feet*; нім. *j-m den Fuß auf den Nacken setzen*); 4) 'обмеження свободи як вияв страху' (*не чути (не відчувати) землі [під собою (під ногами)]*); рос. *бросаться [кидаться] со всех ног*; англ. *cold feet*, розм.; нім. *kalte Füße bekommen*) цінність «свобода»; 5) 'фізично нездоровий' (*валитися (падати) / звалитися з ніг*; рос. *стоять одной ногой в могиле*; англ. *have (got) one foot in the grave*; нім. *mit einem Fuß unter der Erde (im Grabe) stehen (auf den letzten Füßen gehen)*) і 6) 'фізично здоровий' (*стати (встати, звестися, піднятися і т. ін.) / ставати (зводитися, підніматися і т. ін.) на [свої (власні, рівні)] ноги* (2); рос. *становиться (вставать, подниматься) на ноги* (1); англ. *be (get) on one's feet* (1)) цінність «здоров'я»; 7) 'бути в дружніх стосунках' (*на короткій (на дружній) нозі*; рос. *на дружеской (на короткой) ноге*; нім. *auf gutem Fuß mit j-m stehen*) цінність «дружба».

3. Соматизм **кров** / рос. *кровь* / англ. *blood* / нім. *Blut*: 1) 'позбавити життя' (*скупати руки в крові*; рос. *лить [проливать] кровь* (2); англ. *with smb. 's blood on one's hands*; нім. *von Blut triefen*) цінність «життя»; 2) 'обмеження свободи як вияв страху' (*кров холоде (крижаніє, застигає) / заволола (застигла) у жилах*; рос. *кровь стынет [леденеет, холодеет] <в жилах>*; англ. *turn one's blood cold*; нім. *Blut (und Wasser) schwitzen* (2)) і 3) 'робочий час' (*точити кров* (1); рос. *высасывает кровь*; англ. *sweat blood* (2); нім. *j-s Schweiß und Blut*) цінність «свобода»; 4) 'рідна людина' (*кров від крові*; рос. *кровь от крови* (1); англ. *fresh (new) blood*; нім. *Fleisch und Blut* (1)) і 5) 'дворянське, аристократичне походження' (*мече дворянська (голуба, блакитна і т. ін.) кров у жилах*; рос. *голубая кровь*, заст.; англ. *blue blood*, часто ірон.; нім. *blaues Blut*, ірон.) цінність «родина».

4. Соматизм **око** / рос. *глаз* / англ. *eye* / нім. *Auge*: 1) 'припинити життя' (*заплющувати* (рідше *закривати, замикаати* та ін.) / *заплющити* (рідше *закрити, замкнути* тощо) *очі* (2), перев. зі сл. *закрити, замкнути*; рос. *закрывает глаза*, заст.; англ. *close one's eyes*, евф.; нім. *die Augen schließen*, евф.) цінність «життя»; 2) 'фізично нездоровий' (*світ* (в *очах* (перед *очима*) *тьмариться* (темніє, меркне, мутиться) / *потьмарився* (потемнів, померк, помутився) (1); рос. *в глазах потемнело* (помутилось, замутилось, позеленело); англ. *a black eye*, розм.; *es wird ihm blau vor den Augen*) цінність «здоров'я»; 3) 'нечесні дії' (*лудити очі*; рос. *отводит глаза*; англ. *do smb. in the eye*, розм.; нім. *j-m die Augen auswischen*, прост.) цінність «чесність»; 4) 'обмеження свободи як вияв страху' (*аж око в'яне*; рос. *глаза на лоб полезли*; англ. *eyes on stalks*) цінність «свобода»; 5) 'зацікавлення, певні почуття, любов' (*стріляти* (*стригти*) / *стрельнути* (*стригнути*) *очима* (оком, рідше *поглядом*); рос. *есть* (*поедать, пожират*) *глазами*, прост.; англ. *cast (make) sheep's eyes at smb.*; нім. *j-n (etw.) mit den Augen*) цінність «любов».

Соматизми *душа, серце, ніс, шия, вухо* визначувані меншою продуктивністю та наявністю таких спільних ЛСВ:

1. Соматизм **душа** / рос. *душа* / англ. *soul* / нім. *Seele*: 1) 'припинити життя' (*віддати / віддавати* *Богу* (*Богові*) *душу*; рос. *отдать богу душу*, заст.; нім. *das Leben (die Seele) aushauchen*) цінність «життя»; 2) 'любити' (*душа пристала*; рос. *не чаять души*; нім. *j-m an die Seele gewachsen sein*) цінність «любов»; 3) 'зріднитися' (*серцем* (*душею*) *прирости*; англ. *a twin soul*; нім. *verwandte Seelen treffen sich zu Wasser und zu Lande*) цінність «родина»; 4) 'душевний біль' (*надривати / надірвати серце* (*душу*); рос. *надрывают душу* (*серце*); англ. *bare* (*pour out, unburden*) *one's soul*; нім. *das brennt mir auf der Seele*) цінність «здоров'я».

2. Соматизм **серце** / рос. *сердце* / англ. *heart* / нім. *Herz*: 1) 'обмеження свободи як вияв страху' (*[аж] холоне / захололо* (*захолонуло, похолонуло*) *серце* (*в серці*); рос. *сердце падает* [*отрывается, обрывается*]; англ. *sick at heart*; нім. *das Herz fiel ihm in die Hosen*) цінність «свобода»; 2) 'любити' (*віддавати / віддати серце* (1); рос. *открывают сердце* (1); англ. *lose one's heart* (*to smb., smth.*); нім. *sein Herz an j-m verloren haben*) цінність «любов»; 3) 'тривога' (*ссати серце* (*душу*); рос. *душа [сердце] болит*; англ. *sick at heart*; нім. *ihm ging das Herz auf* (1)) цінність «свобода»; 4) 'душевний біль' (*серце рветься* (*розривається, надривається*) [*на шматки*]; рос. *надрывают душу* [*сердце*]; англ. *be sick at heart*) цінність «здоров'я».

3. Соматизм **ніс** / рос. *нос* / англ. *nose* / нім. *Nase*: 1) 'нечесні дії' (*обвести / обводити за ніс*; рос. *натянуть* [*наставит, наклеить*] *нос*, прост. (1); нім. *j-n an der Nase herumführen* (*herumziehen*)) цінність «чесність»; 2) 'стан алкогольного сп'яніння' (*синій ніс*; англ. *dog's nose*, жарг.; нім. *die Nase zu tief ins Glas stecken* (*sich D die Nase begießen*), розм., жарт.) цінність «здоров'я»; 3) 'відсутність успіху' (*розбивати / розбити ніс* (*носа*); рос. *оставляют* [*оставаться*] *с носом*; нім. *auf die Nase fallen*) цінність «успіх».

4. Соматизм **шия** / рос. *шея* / англ. *neck* / нім. *Nacken*: 1) 'позбавити життя' (*звернути в'язи* (*шию, голову*); рос. *свернуть шею* [*голову, башку*]; англ. *stick one's chin (neck) out*, розм.) цінність «життя»; 2) 'залежний' (*підставляти* (*давати*) / *підставити* (*дати*) *шию* [*в ярмо* (*під ярмо*)] (2); рос. *садиться на шею* (2); англ. *tread on smb.'s neck*; нім. *j-m den Fuß auf den Nacken setzen*) цінність «свобода»; 3) 'бути на утриманні' (*на шиї*; рос. *садиться на шею* (1); нім. *j-m auf dem Nacken liegen*) цінність «гроші».

5. Соматизм **вухо** / рос. *ухо* / англ. *ear* / нім. *Ohr*: 1) 'любити' (*[i] за вуха не відтягнеш* (*не відтягнути, не відтягти*); рос. *по уши* (1); англ. *be head over ears* (*be over head and ears* (*in debt, love, work, etc.*)); нім. *bis über die Ohren* (*über beide Ohren*)) цінність «любов»;

2) 'недочувати' (*тугий на вухо*; рос. *туговат на ухо*; нім. *dicke Ohren haben*) цінність «здоров'я».

6. Соматизм *нім* / рос. *пот* / англ. *sweat* / нім. *Schweiß* має два ЛСВ: 1) 'обмеження свободи як вияв страху' (*обливатися / облитися холодним потом*; англ. *be in a cold sweat*; нім. *in Schweiß kochen*) і 2) 'робочий час' (*виганяти / вигнати сім потів (сьомий нім)* (1); рос. *вгонять в пот* (1); англ. *by (in) the sweat of one's brow*; нім. *j-s Schweiß und Blut*) цінність «свобода».

Спільність одного ЛСВ засвідчує, напр.: соматизм *шкіра* / рос. *кожа* / англ. *skin* / нім. *Haut*: 'обмеження свободи як вияв страху' (*[аж] шкура (шкіра) терпне; мурашки бегают [ползают] по спине [по телу, по коже]*; англ. *jump (start) out of one's skin*; нім. *mir schaudert die Haut (das Herz)*) цінність «свобода»; соматизм *горло* / рос. *горло* / нім. *Kehle*: 'выпить, употребить алкогольный напиток' (*пополоскати / полоскати в роті (зуби, горло і т. ін.)*, жарт.; рос. *промочить горло*; нім. *sich (D) die Kehle schmieren*, розм.) цінність «здоров'я» тощо.

Самобутніми для української фраземіки постають соматизми *карк* (*скрутити* (рідше *вкрутити*) *в'язи (карка, карк)* (2) – 'припинити життя' (цінність «життя»); *гнути (згинати) / зігнути спину (шию, карк, хребет* тощо) (1) – 'робочий час'; *накидати (накладати, надівати та ін.) / накинати (накласти, надіти і т. ін.) ярмо (петлю) [на [свою] шию (на карк, на себе)]* – 'залежний' (цінність «свобода»); *скрутити* (рідше *вкрутити*) *в'язи (карка, карк)* (3) – 'відсутність успіху' (цінність «успіх»)); *копита (відкинути / відкидати ноги* (вульг., жарт. *копита, ратиці і т. ін.*), зневажл. (1) – 'припинити життя' (цінність «життя»); з *копита (з копит)* (2) – 'стан алкогольного сп'яніння' (цінність «здоров'я»)); *потилиця (показувати / показати спину (потилицю)* (1) – 'обмеження свободи як вияв страху' (цінність «свобода»)); для російської – *холка* / рос. *холка* (рос. *намять холку*, прост. (1) – 'фізично нездоровий' (цінність «здоров'я»)); для англійської – *очне яблуко* / англ. *an eyeball* (англ. *be up to one's (the) ears (eyeballs, eyebrows, eyes, neck) in smth.* – 'робочий час' (цінність «свобода»)); *долоня* / англ. *palm* (англ. *have an itching palm* – 'порушувати закон' (цінність «закон»)); для німецької – *кінцівки* / нім. *Glieder* (нім. *der Schreck(en) sitzt ihm in den Gliedern*) і *спинний мозок* / нім. *Rückenmark* (нім. *ihm gefror das Rückenmark*) – 'обмеження свободи як вияв страху' (цінність «свобода»); *шлунок* / нім. *Magen* (нім. *er hat einen Schwamm im Magen* – 'про людину, що може випити багато алкогольних напоїв' (цінність «здоров'я»)) тощо. Нетиповими постають і ЛСВ продуктивних у ЦКС соматизмів, наприклад: *вухо* / нім. *Ohr* ('нечесні дії' (нім. *j-m das Fell über dir Ohren ziehen*) (цінність «чесність»)) у німецькій фраземіці тощо. Самобутньою для англійської фраземіки є модель «зоонім + соматизм» на позначення назви спиртних напоїв: *шия коня* (англ. *a horse's neck*, жарг. (назва напою з імбирного елю та кон'яку)); *собачий ніс* (англ. *dog's nose*, жарг. (пиво з джином)) та ін.

Фраземні універсалиї соматичного коду культури визначувані асоціативним характером людського мислення і пов'язані в ЦКС із психофізіологічними особливостями людини (будовою та функціонуванням людського організму; однаковими або співвідносними невербальними елементами та їхньою типовою інтерпретацією в лінгвокультурології, комунікативній лінгвістиці; механізмами емоційної та когнітивної діяльності людини і под.), що дозволило в одно- та різносистемних мовах виявити фраземи, однакові за змістом і внутрішньою формою, а також співвідносні за зовнішньою формою (з урахуванням специфіки граматичної будови аналізованих мов). Аналіз зв'язку фраземно активних компонентів-соматизмів і кількості їхніх значень у ЦКС засвідчив, що широко

представлені у фраземіці асоціативи, визначувані полісемією (три і більше значень) і спільністю мінімум одного ЛСВ в одно- та різносистемних мовах, тобто актуалізовано імплікацію: якщо асоціатив наділений високою фраземною активністю, то, імовірно, що він має розгалужену систему значень у ЦКС, частина яких реалізується в одно- та різносистемних мовах.

Перспективу дослідження вбачаємо в поглибленні зіставних аспектів соматичного коду культури й вивченні інших вторинних семіотичних систем на фраземному рівні ціннісної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоштанар І. Німецькі соматичні фразеологізми в лінгвокогнітивному аспекті / І. Гоштанар // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. – Херсон : ХДУ, 2014. – Вип. 21. – С. 52–56.
2. Дашиева Д. Б. Изучение соматической фразеологии в современной русистике / Д. Б. Дашиева // Вестник Бурятского государственного университета. – Улан-Удэ, 2010. – № 10. – С. 70–73.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір : [монографія] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 416 с.
4. Омеляненко О. В. Українські фразеологізми з компонентами-соматизмами як засоби вербалізації танатологічної семантики / О. В. Омеляненко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – 2013. – Вип. 36. – С. 44–51.
5. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – Київ ; Черкаси : Брама, 2004. – 376 с.
6. Скоробогатько Н. О. Фразеологічна соматика в дзеркалі архетипних уявлень людини / Н. О. Скоробогатько // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – №1(13). – С. 154–159.
7. Толстова О. Л. Лінгвокогнітивні особливості соматичних фразеологізмів іспанської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 – романські мови / О. Л. Толстова. – Київ, 2007. – 20 с.
8. Шевелюк В. А. Соматичний компонент як основа утворення вторинно-образного значення фразеологізмів в іспанській та українській мовах / В. А. Шевелюк // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. – Вип. 6. – Київ : Вид. центр КНЛУ. – 2003. – С. 236–241.
9. Эмирова А. М. Русская фразеология в коммуникативном аспекте / А. М. Эмирова. – Ташкент : Фан, 1988. – 92 с.
10. Földes Cs. Eigennamen in deutschen phraseologischen Redewendungen. Eine etymologische und semantisch-stilistische Analyse / Cs. Földes // Muttersprache. – 1985. – S. 174–185.
11. Krasnobaieva-Chorna Zh. Axiophraseme Pragmatics: Representation of Code Culture in the Axiological World's Image (on the Material of English, German, Ukrainian and Russian) // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Вип. 33. – Вінниця, 2017. – С. 83–87.
12. Tonenchuk T. Metonymical Transfer of Somatisms Composing English Phraseological Units Complicated with Metaphorization / T. Tonenchuk // The First International Conference on European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference, April 14, 2014. – Vienna, 2014. – P. 72–80.

ДЖЕРЕЛА

1. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. – Київ : Наукова думка, 2003. – 1104 с.

2. Фразеологический словарь русского языка / [под ред. А. И. Молоткова]. – Москва : Сов. энциклопедия, 1987. – 543 с.
3. Deutsche Idiomatik: Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext / Hans Schemann. – Berlin / Boston : De Gruyter, 2011. – 1040 s.
4. Oxford Dictionary of Idioms / [ed. by J. Siefring]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.

Краснобаева-Чёрная Ж. Соматический код культуры ценностной картины мира (на материале фраземики одно- и разносистемных языков).

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный разработке теоретических и практических проблем аксиофраземной прагматики. Определена специфика соматического кода культуры на фраземном уровне ценностной картины мира в украинском, русском, английском и немецком языках. Прослежены особенности связи фраземно активных компонентов-соматизмов и количества их значений в ценностной картине мира, представленной в исследовании ценностями «деньги», «дружба», «жизнь», «закон», «здоровье», «красота», «любовь», «семья», «свобода», «успех», «честность».

Ключевые слова: *аксиофраземная прагматика, соматический код культуры, соматизм, фразема, ценность, ценностная картина мира.*

Abstract

Krasnobaieva-Chorna Zh. The somatic code of culture of the axiological world's image (based on the phrasemics of single-structured and multi-structured languages).

Introduction. The theoretical and applied aspects of the somatic phrasemics are determined by active elaboration in domestic and foreign linguistic studies of the last century (see the works of V. Arkhangelskii, Sh. Bally, R. Weintraub, A. Kunin, D. Uzhchenko, Ch. Folds, I. Chernyshova). The study of the specifics of the somatic phrasemes in the linguocultural and linguocognitive vectors (I. Goshtanar, D. Dashiyeva, O. Omelyanenko, N. Skorobagatko, O. Tolstova, T. Tonenchuk) has been activated with the emphasis on the problems of secondary semiotic systems (O. Selivanova, V. Shevelyuk). The question of the peculiarities of the representation of the somatic code of culture at the phraseme level of the axiological world's image (AWI), which belongs to the circle of problems of axiophrasemic pragmatics, has not yet appeared in modern linguistics, which also determines the relevance of the article.

Purpose. The purpose of the article is to determine the specificity of the somatic code of culture at the phraseme level of the AWI in single-structured and multi-structured languages.

The object of the article is the somatics of the phraseme level of the AWI. The subject is the phrasemes with the components-somatisms, representing the somatic code of culture in Ukrainian, Russian, English and German.

Methods. The values in phrasemics are described by the method of parametric analysis of the phraseme semantic structure with the accentuation of evaluative macrocomponent and the basic method of ideographic linguistics, the method of thematic fields.

Results. The study of the linguistic material of the article testifies, that the phraseme level of the AWI of the Ukrainian, Russian, English and German is determined by the connection with the somatic code of culture, that is, the bearers of these languages interpret the values primarily through the parts of their body. The analyzed secondary semiotic system is represented by the following traditional groups: 1) head and face (beard, eyebrows, hair, ears, head, lip, teeth, face, forehead, brain, nose, eye, eyeball, neck, mouth, mouth, mouth, tongue); 2) torso and bones (sides,

throat, throat, larynx, hump, chest, stomach, card, bone, shoulder, ribs, back, spinal cord, body, shoulder, spine, neck); 3) limbs (palm, handful, knee, fist, elbow, nail, leg, thumb, thumb, little finger, heel, hand, foot); 4) internal organs (intestines, blood, heart, stomach) etc. The study recorded about 60 somatisms and over 100 lexical-semantic variants.

Conclusion. Phraseme universals of the somatic code of culture are determined by associative nature of human thought and in the axiological world's image are related to psycho-physiological characteristics of humans (the structure and functioning of the human body; the same or correlative non-verbal elements and their typical interpretation in linguoculturology; mechanisms of cognitive and emotional human activity etc.). Such determination reveals the phrasemes identical in content and internal form, as well as correlative in the external form (taking into account the specific nature of the grammatical structure of the analyzed languages) in single-structured and multi-structured languages. The analysis of the connection of the phrasemically active components-somatisms and the number of their meanings in the AWI is testified.

The prospects for the research include the deepening of the comparable aspects of the somatic code of culture and the study of other secondary semiotic systems at the phraseme level of the axiological world's image.

Key words: *axiophrasemic pragmatics, somatic code of culture, somatism, phraseme, value, axiological world's image.*

References

1. Goshtanar I. Nimetski somatychni frazeologizmy v lingvokognityvnomu aspekti / I. Goshtanar // Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Seriya «Lingvistyka» : zb. nauk. prats. – Herson : HDU, 2014. – Vyp. 21. – S. 52–56.
2. Dashieva D. B. Izucheniye somaticheskoy frazeologii v sovremennoj rusistike / D. B. Dashieva // Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta. – Ulan-Udje, 2010. – №10. – S. 70–73.
3. Krasnobayeva-Chorna Zh. V. Lingvofrazemna aksiologiya: paradygmalno-kategorijnyj vymir : [monografiya] / Zh. V. Krasnobayeva-Chorna. – 2-e vyd., vypr. i dop. – Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD», 2016. – 416 s.
4. Omelyanenko O. V. Ukrayinski frazeologizmy z komponentamy- somatyzmamy yak zasoby verbalizatsiyi tanatologichnoyi semantyky / O. V. Omel'yanenko // Lingvistychni doslidzhennya : zb. nauk. prats Harkivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu im. G. S. Skovorody. – 2013. – Vyp. 36. – S. 44–51.
5. Selivanova O. O. Narysy z ukrajinskoyi frazeologiyi (psyhokognityvnyj ta etnokulturnyj aspekty) / O. O. Selivanova. – Kyiv; Cherkasy : Brama, 2004. – 376 s.
6. Skorobogatko N. O. Frazeologichna somatyka v dzerkali arhetypnyh uyavlen lyudyny / N. O. Skorobogatko // Lingvistyka : zb. nauk. prats. – Lugansk : Alma-mater, 2008. – №1(13). – S. 154–159.
7. Tolstova O. L. Lingvokognityvni osoblyvosti somatychnyh frazeologizmiv ispanskoyi movy : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.05 – romansi movy / O. L. Tolstova. – Kyiv, 2007. – 20 s.
8. Shevelyuk V. A. Somatychnyj komponent yak osnova utvorennya vtorynno-obraznogo znachennya frazeologizmiv v ispanskij ta ukrajinskij movah / V. A. Shevelyuk // Problemy zistavnoyi semantyky : zb. nauk. st. – Vyp. 6. – Kyiv : Vyd. centr KNLU. – 2003. – S. 236–241.
9. Jemirova A. M. Russkaja frazeologija v kommunikativnom aspekte / A. M. Jemirova. – Tashkent : Fan, 1988. – 92 s.
10. Földes Cs. Eigennamen in deutschen phraseologischen Redewendungen. Eine etymologische und semantisch-stilistische Analyse / Cs. Földes // Muttersprache. – 1985. – S. 174–185.

11. Krasnobaieva-Chorna Zh. Axiophraseme Pragmatics: Representation of Code Culture in the Axiological World's Image (on the Material of English, German, Ukrainian and Russian) // *Lingvistychni studiyi : zb. nauk. prats.* – Vyp. 33. – Vinnytsia, 2017. – S. 79–87.

12. Tonenchuk T. Metonymical Transfer of Somatisms Composing English Phraseological Units Complicated with Metaphorization / T. Tonenchuk // *The First International Conference on European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference, April 14, 2014.* – Vienna, Austria, 2014. – P. 72–80.

Dzherela

1. *Slovyk frazeolohizmiv Ukrayinskoyi Movy* / [uklad. V. M. Bilonozhenko, I. S. Gnatyuk, V. V. Dyatchuk]. – Kyiv : Naukova dumka, 2003. – 1104 s.

2. *Frazeologicheskii Slovar' Russkogo Yazyka* / [pod red. A. I. Molotkova]. – Moskva : Sovetskaya entsiklopediya, 1987. – 543 s.

3. *Deutsche Idiomatik: Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext* / Hans Schemann. – Berlin / Boston : De Gruyter, 2011. – 1040 s.

4. *Oxford Dictionary of Idioms* / [ed. by J. Siefring]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.